

Colecția *Clujul din cuvinte*
este coordonată de Irina Petraș

© Asociația „VECHIUL CLUJ”
www.facebook.com/VechiulCluj/
vechiulcluj@yahoo.com, www.vechiulcluj.ro, tel. +40-745-702887

Editura ȘCOALA ARDELEANĂ, 2017
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364-117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro, redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel/fax 0364-117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro, esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României
ISBN 978-606-8770-18-5 (general)
ISBN 978-606-797-188-0 (vol. III)

Imagine coperta I: Stand de taxi în fața Teatrului Național (arhiva
electronică a Asociației „Vechiul Cluj”)
Editor: Vasile George Dâncu

ASOCIAȚIA „VECHIUL CLUJ”

POVEȘTI DESPRE CLUJ III

AUTORI

Mihai Armanca	Laszlo Alexandru
Vladimir-Alexandru Bogosavlievici	Vasile Lechințan
Ioan Giorca	Lukács József
Dan Cinci	Cosmin-Gabriel Porumb-Ghiurco
Horațiu Damian	Gabriel-Virgil Rusu
Tiberiu Fărcaș	Tudor Sălăgean
Mihai-Florin Hasan	Bogdan Stanciu

COORDONATORUL
VOLUMULUI
Tudor Sălăgean

COORDONATORII
PROIECTULUI
Sebastian-Iacob Moga
Victor-Eugen Salcă

Prefață de Victor-Eugen Salcă

Cluj-Napoca, 2017

CUPRINS

VICTOR-EUGEN SALCĂ

PREFAȚĂ / 9

TUDOR SĂLĂGEAN

UN GENERAL IMPERIAL LA CLUJ: GIORGIO BASTA (1544-1607) / 11

GABRIEL-VIRGIL RUSU

SĂBIILE AU VORBIT ÎN BRANIȘTEA FLOREȘTIULUI. ULTIMA LUPTĂ
A PRINCIPELUI GHEORGHE RÁKÓCZI AL II-LEA, 22 MAI 1660 / 31

MIHAI ARMANCA

MĂNĂȘTURENII DE IERI ȘI DE AZI, UNIȚI DE ISTORIE, DEZBINAȚI
DE AUTORITĂȚI / 45

HORAȚIU DAMIAN

O PLIMBARE PRIN CLUJUL LUI DÁVID SEBESTYÉN / 57

LUKÁCS JÓZSEF

PRINCIPALELE TEME ALE PRESEI MAGHIARE DIN CLUJ
ÎN VARA ANULUI 1914 / 77

BOGDAN STANCIU

VIZITA LA CLUJ A ULTIMULUI ÎMPĂRAT HABSURG / 99

VASILE LECHINȚAN

CLUJUL ȘI MAREA UNIRE. CRONOLOGIE / 109

VLADIMIR-ALEXANDRU BOGOSAVLIEVICI

CLUJUL INTERBELIC – SCURT ISTORIC / 151

CE ȘI CUM? DESPRE RECLAME ÎN CLUJUL INTERBELIC: RĂSFIND
ZIARUL *CLUJUL* / 169

TIBERIU FĂRÇAȘ
POVESTEA STUPULUI DE ALBINE DE PE CLĂDIREA „MICĂ” A
FILIALEI CLUJENE A BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI / 189

LASZLO ALEXANDRU
O PLIMBARE PE STRADA MIRCEA ZACIU / 193

IOAN CIORCA
LA PLIMBARE PRIN ORAȘ / 207

DAN CLINCI
REVITALIZAREA TURNULUI POMPIERILOR PRIN CONCURS DE
SOLUȚII. O PERSPECTIVĂ CONTEMPORANĂ DE ABORDARE A
PATRIMONIULUI CONSTRUIT / 221

COSMIN-GABRIEL PORUMB-GHIURCO
CLUJ-NAPOCA. VOCAȚIA CULTURAL-TURISTICĂ A UNUI
PALIMPSEST URBAN / 233

PREFAȚĂ

Am mers înainte sprijiniți de voi, cei care iubiți Clujul, și iată că *Poveștile despre Cluj* au ajuns în anul 2017, la a patra ediție și la al treilea volum. Cel mai probabil, ele vor continua și în anii următori, pentru că o considerăm o misiune a noastră. Rolul poveștilor nu este acela de a ne ajuta să trăim într-un trecut idealizat, ci de a ne ajuta să înțelegem prezentul. Și abia atunci când înțelegem, putem spune că iubim Clujul. Aceasta nu este o carte istorică în purul său sens, iar noi, membrii Asociației „Vechiul Cluj”, nu suntem istorici. Pentru noi, istoria nu înseamnă numai schimbări politice, teritoriale și lupte. Înseamnă și descoperiri tehnice, arhitecți și clădirile lor, ce au mâncat oamenii, ce viață culturală au avut, ce evenimente deosebite au avut loc (vizite ale unor împărați sau moștenitori ai tronului, sau epidemii, cum ar fi cea de ciumă dintre anii 1738 și 1742).

Cu siguranță că, la fel ca poveștile din precedentele două volume, nici cele de aici nu sunt ficțiune! Subiectul fiecăreia a existat în epocă, de la legende, ca aceea a ciobanului Donat, la registrele numerelor de înmatriculare ale autoturismelor din Cluj.

În anticiparea aniversării Centenarului Marii Uniri și a sfârșitului Primului Război Mondial, în acest volum vom găsi temele presei maghiare din Clujul anului 1914, precum și o cronologie a evenimentelor anului 1918 în Cluj, culminând cu Marea Unire. De asemenea, cititorii vor descoperi o sinteză a realizărilor din perioada interbelică. Nu lipsesc povești contemporane, cum ar fi proiectul de punere în valoare a Turnului Pompierilor, fostul Turn al Săpunarilor.

Fiți pregătiți, așadar, să faceți cunoștință cu Clujul!

Victor-Eugen Salcă
Vicepreședinte al Asociației „Vechiul Cluj”

UN GENERAL IMPERIAL LA CLUJ: GIORGIO BASTA (1544-1607)

Tudor Sălăgean

Generalul Giorgio Basta nu este un personaj istoric agreat de scriitorii și cititorii de istorie din România. Antipatia evidentă cu care acesta este tratat în lucrările de popularizare, dar și într-o bună parte a lucrărilor de specialitate, este în mod evident datorată rolului nefast pe care Basta l-a jucat în biografia lui Mihai Viteazul, culminând cu „trădarea” de la Mirăslău, din septembrie 1600, și, mai ales, cu asasinatul de pe câmpia

Ilustrație: Generalul Giorgio Basta, gravură.

Turzii, din 9/19 august 1601. La toate acestea se adaugă, de asemenea, o foarte veche antipatie față de Basta a autorilor transilvăneni, care au condamnat, încă din secolul al XVII-lea, brutalitatea cu care generalul a încercat să pună în aplicare politica imperială, în special în ultimii ani ai prezenței sale în provincie, și excesele împotriva populației civile comise de trupele aflate sub comanda sa.

Ura mutuală care i-a transformat în dușmani implacabili pe Mihai Viteazul și pe generalul imperial nu ar trebui însă să ne întunece perspectiva asupra acestuia din urmă. Giorgio Basta este foarte departe de a fi o personalitate istorică secundară. Dimpotrivă, el s-a afirmat, încă din timpul vieții, ca unul dintre cei mai renumiți comandanți și teoreticieni militari ai epocii sale, și este demn de a fi semnalat faptul că Albrecht von Wallenstein, marele comandant militar din timpul Războiului de Treizeci de Ani, era mândru de faptul că luptase, în anii 1604-1605, la asediul Granului sub comanda lui și că fusese avansat de acesta, la numai 21 de ani, la gradul de căpitan al unei companii de infanterie¹. Sub comanda aceluiași Basta și-a început cariera militară un alt important comandant imperial al secolului al XVII-lea: Ernesto Montecuccoli (1584-1633)². Un alt celebru general francez, François de Bassompierre (1579-1646), a pornit în 1603 către Transilvania cu intenția de a servi sub comanda lui Basta, prieten al tatălui său și „om cu o mare reputație militară”³, fără a mai ajunge

însă până acolo. Nu mai puțin cunoscut în epocă, Jean de Montmorency se mândrea și el că a servit, în tinerețe, în Ungaria Superioară sub comanda „seniorului George Basta”⁴.

Posteritatea imediată i-a acordat, de asemenea, lui Basta o considerație aparte, operele sale fiind tipărite în mai multe ediții și în mai multe limbi. Basta a fost, de asemenea, redescoperit de istoricii militari din ultimele decenii, care au apreciat atât calitățile sale de comandant militar, cât și valoarea lucrărilor sale, mărturii inegalabile asupra artei militare de la cumpăna secolelor al XVI-lea și al XVII-lea.

Nicolae Iorga, remarcabil cunoscător al epocii lui Mihai Viteazul și al izvoarelor referitoare la aceasta, îl caracterizează pe Basta ca fiind un „om rău, dar bun general”⁵. Opinie evident părtinitoare, care nu a afectat însă judecata acestuia asupra valorii operei sale militare. Semnificative în acest sens sunt lecțiile ținute de Iorga la Școala de Război, în anul 1937, publicate în 1943 sub titlul *Oameni reprezentativi în purtarea războaielor*, în care lui Basta îi este dedicată o prelegere specială, alături de alți opt mari comandanți militari ai tuturor timpurilor: Alexandru cel Mare, Hannibal, Marius, Agricola, Carol cel Mare, Ludovic al IX-lea, Bertrand du Guesclin și Gustav Adolf. Prezentarea lui Iorga este importantă nu atât din perspectiva conținutului acesteia, care reprezintă, în cea mai mare parte, o divagație asupra handicapului pe care Mihai Viteazul îl avea față de contemporanii săi occidentali din cauza lipsei sale de cultură clasică, cât mai ales prin

⁴ J.B. Maurice, *Le blason des armoiries de tous les chevaliers de l'ordre de la Toison d'Or*, La Haye, 1667, p. 397.

⁵ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IV, *Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1699. Povestire și izvoare*, București, 1902, p. V.

¹ J. Mitchell, *The Life of Wallenstein, Duke of Friedland*, London, 1890, p. 53-54; D. Coetzee, L. W. Eysturid, *Philosophers of War: The Evolution of History's Greatest Military Thinkers*, Santa Barbara, 2013, pp. 25-26; J. V. Polišíenský, *The Thirty Years War*, Berkeley-Los Angeles, 1971, p. 181.

² G. Hanlon, *The Twilight of a Military Tradition: Italian Aristocrats and European Conflicts 1560-1800*, New York, 1998, p. 96.

³ F. de Bassompierre, *Mémoires du maréchal du Bassompierre*, vol. I, Cologne, 1765, p. 91.

aprecierea care răzbate din cuvintele marelui istoric față de valoarea militară a lui Basta. Acesta, ne spune Iorga, era „un soldat care de la început a fost soldat și care se coboară din soldați”⁶, spre deosebire de Mihai, care a început să deprindă meseria armelor la o vârstă la care alții renunțau la ea. Basta, continuă Iorga, „era un om foarte priceput și un om învățat, care a scris și două cărți: una despre cavaleria ușoară și alta despre *Il maestro de campo*”⁷. Așadar, istoricul menționează cele două lucrări fundamentale ale generalului, chiar dacă nu le reține titlurile și nu dă nicăieri impresia că le-ar fi studiat cu adevărat. De fapt, singurul istoric român de anvergură care a cunoscut lucrările lui Giorgio Basta a fost generalul academician Radu Rosetti, autorul *Istoriei artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, apărută la București în anul 1947.

Cine era Giorgio Basta și cum a ajuns acesta în Transilvania? Basta aparținea unei familii de militari albanezi (epiroți) stabiliți în Puglia încă din epoca lui Gjergj Kastriotă Skanderbeg. Principala trăsătură a familiei sale, subliniată de numeroși istorici, era aceea de veche și adevărată familie militară, cu o tradiție în acest sens care data de mai multe generații. Demetrio Basta, tatăl generalului, a fost un condotier imperial, unul dintre veteranii războaielor epocii, și, în același timp, un valoros comandant de cavalerie. Știm că el s-a aflat în slujba Sfântului Imperiu timp de patru decenii, din epoca lui Carol Quintul până la începuturile domniei lui Rudolf al II-lea. La fel ca mulți dintre militarii de profesie din Italia acestei epoci, cariera sa a avut ca loc de desfășurare, în mare parte, teatrele de luptă din Țările de Jos.

⁶ N. Iorga, *Oameni reprezentativi în purtarea războaielor. Lecții ținute la Școala de Război*, București, 1943, p. 116.

⁷ *Ibidem*, pp. 124-125.

Fratele mai mare al lui Giorgio, Niccolò Basta, a fost, de asemenea, comandant de cavalerie, începându-și ucenicia în unitățile comandate de tatăl său. În calitate de prim născut, a moștenit titlul de senior de La Rocca. În 1567, în momentul constituirii mării armate a Flandrei de sub comanda ducelui de Alba, Niccolò Basta era deja ofițer de cavalerie. În 1568 s-a afirmat în bătălia de la Dahlen, una dintre primele victorii obținute de spanioli împotriva olandezilor. În 1571 a luat parte, împreună cu un detașament de albanezi din Italia, la marea bătălie de la Lepanto⁸. Revenit în Flandra, s-a făcut remarcat în anul 1580, apărând cetatea La Noue în fața lui Engelmünster⁹. În 1584, ca o încununare a carierei sale, ducele de Parma l-a trimis într-o misiune diplomatică la curtea arhiepiscopului de Köln, unde Niccolò a devenit comandantul trupelor aflate în serviciul acestuia¹⁰.

Spre deosebire de fratele său Giorgio, Niccolò Basta a renunțat, câțiva ani mai târziu, la meseria armelor pentru a se ocupa de administrarea domeniilor moștenite de la tatăl său. Din banii adunați pe câmpurile de luptă, el și-a extins posesiunile, realizând achiziții funciare numeroase. În 1606, el a cumpărat de la Guglielmo dell'Antoglietta domeniul și titlul de baron de Monteparano. A încetat din viață în anul 1609, lăsând moștenire urmașilor săi un amplu domeniu funciar, organizat, în spiritul reformelor economice ale epocii, în șapte masserie, patru dintre acestea fiind situate pe domeniul Camera, una pe domeniul Lizzano, una în Civitella și o alta la Caprarica. De asemenea, Niccolò Basta poseda

⁸ Ernesto Alvino, *Salentini a Lepanto*, în *Vecchio e Nuovo*, VIII, 2/1930, pp. 41-43.

⁹ Peter Bayle, *The Dictionary Historical and Critical*, vol. 1, London, 1743, p. 673.

¹⁰ P. Bayle, *loc. cit.*

mai multe sute de capete de bovine, precum și circa 2.000 de ducați investiți în împrumuturi purtătoare de dobândă.

Cât despre Giorgio Basta, biograful său, Ciro Spontoni, ne spune că viitorul general s-a născut în perioada în care tatăl generalului, Demetrio, se afla în serviciul ducelui de Milano, fiind stabilit pentru o perioadă la Alessandria, în Lombardia. Acolo, Demetrio Basta a luat-o în căsătorie pe reprezentanta unei familii de vază din oraș¹¹, împreună cu care s-a mutat în localitatea Ulpiano¹² (azi Volpiano¹³), din marchizatul de Montferrat, unde s-a născut fiul lor Giorgio¹⁴. În ceea ce privește anul nașterii acestuia, el a fost, foarte probabil, 1544¹⁵. Potrivit aceluiași Ciro Spontoni, Giorgio Basta a făcut studii umaniste la Asti, în Piemont, până la vârsta de 14 ani¹⁶. Aici, viitorul general și-a dobândit elementele de cultură clasică atât de apreciate de Nicolae Iorga, vizibile pe alocuri în opera sa. Giorgio Basta cunoștea, pe lângă limbile sale natale, albaneza și italiana, și pe lângă latina obligatoric în acele timpuri, și limbile franceză și spaniolă¹⁷, pe care le-a deprins în timpul îndelungatei sale șederi în Flandra.

¹¹ Ciro Spontoni, p. 58: *Dove in Alessandria congiuntosi in Matrimonio con principal Dama della Città...*

¹² C. Spontoni, p. 336: *Nacque Giorgio Basta in Ulpiano nel Monferrato...*

¹³ M. De Bartolomeis, *Su alcuni dati controversi relativi al generale farnesino Giorgio Basta*, în *Osservatorio Letterario*, VI, 25-26/2002, p. 59 (republicare a articolului apărut în *Aurea Parma*, LVII, fasc. III, 1973).

¹⁴ Ciro Spontoni, *loc. cit.*: *Trouandosi con la Compagnia, e Moglie in un casato di Monferrato.*

¹⁵ Ciro Spontoni ne spune că el a încetat din viață „nel sessantesimo terzo anno dopo il suo nascimento” (în cel de al șaizeci și treilea an de după nașterea sa), în *Historia della Transilvania*, Veneția, 1638, p. 338. Data 1647, care apare în această lucrare, este probabil o greșeală de tipar. Pentru discuția problemei v. M. De Bartolomeis, *op. cit.*, pp. 59-60.

¹⁶ C. Spontoni, p. 336.

¹⁷ C. Spontoni, p. 338.

Potrivit aceluiași Ciro Spontoni, Giorgio Basta și-a început cariera militară ca arcebuzier călare, pentru a urca apoi, pe rând, toate treptele ierarhiei militare, până la cele mai înalte funcții de comandă în armata spaniolă din Flandra și apoi în cea imperială din Ungaria și Transilvania, cele mai puternice armate ale Creștinătății europene¹⁸. Flandra a fost teatrul de operațiuni în care Giorgio Basta a dispus de toate șansele de afirmare pe care și le putea dori un militar în epoca sa, și a știut să le folosească din plin. Și-a început cariera alături de tatăl și de fratele său, încă de la constituirea armatei Flandrei, sub conducerea ducelui de Alba (1567). A servit apoi sub conducerea guvernatorilor generali Luis de Requesens (Commendatore di Castiglia) și Juan (Don Juan) de Austria¹⁹, primind succesiv gradele de stegar (alfiere), locotenent și căpitan. Mai târziu, a părăsit corpul arcebuzierilor călare pentru a trece în corpul lăncierilor, fapt care l-a transformat într-un excelent cunoscător al armei cavaleriei și al tuturor posibilităților sale de acțiune. Experiența sa este reflectată de opera sa de referință, *Il governo della cavalleria leggera*.

Un moment de turnură al carierei sale militare a avut loc în anul 1579, în care la comanda trupelor din Flandra a fost numit Alessandro Farnese. Apreciind talentul și competențele lui Giorgio Basta, Farnese l-a ridicat pe acesta, imediat după preluarea armatei spaniole din Țările de Jos, la rangul de comisar general al cavaleriei, marcând începutul celei mai glorioase perioade din cariera viitorului general. În 1590, Giorgio Basta s-a remarcat, în calitate de comandant al lăncierilor, în victoria obținută sub zidurile

¹⁸ C. Spontoni, p. 336.

¹⁹ C. Spontoni, p. 336.

Parisului asupra lui Henric al IV-lea de Navarra²⁰, pentru ca doi ani mai târziu, în 1592, să-și dovedească din nou calitățile în bătălia de la Rouen, unde armatele spaniole au reușit să elibereze orașul asediat de trupele franceze²¹. A fost ultima mare victorie a lui Alessandro Farnese, ducele de Parma și Piacenza și guvernatorul Țărilor de Jos, înaintea încetării sale din viață, la 2 decembrie 1592. Cariera lui Basta părea să intre și ea într-un con de umbră, până în momentul în care, în anul 1596, el a avut șansa de a își dovedi din nou calitățile în misiunea de aprovizionare a orașului La Fère, asediat de Henric al IV-lea. O operațiune pe care Basta a realizat-o cu o eficiență remarcabilă, care i-a atras imediat aprecierea arhiducelui Albert de Habsburg, sub a cărui comandă se afla, și, odată cu aceasta, pe aceea a casei de Austria²².

În aceste împrejurări, în martie 1597, răspunzând invitației împăratului Rudolf al II-lea, Giorgio Basta a sosit la Curtea Imperială de la Praga²³. Aici, în vara și toamna aceluiași an, „căpitanul” Basta a fost însărcinat cu diferite misiuni în războiul împotriva turcilor, participând în special la confruntările din preajma orașului Vác, încheiate cu una dintre cele mai mari victorii ale imperialilor din Războiului de Cincisprezece Ani. În timpul desfășurării operațiunilor, Basta a avut ocazia de a se adresa în mai multe rânduri diferitor responsabili militari sau politici ai Imperiului, cărora le-a prezentat punctele sale de vedere și sugestiile sale privind acțiunile de urmat. Aceste calități de teoretician

²⁰ J.A. de Thou, *Historie universelle depuis 1543 jusq'en 1607*, vol. VIII, Londres, 1734, p. 205.

²¹ *Historie des guerres civiles de France*, vol. III, Amsterdam, 1757, pp. 98-255.

²² A. Chalmers, *The General Biographical Dictionary*, vol. IV, London, 1812, p. 124.

²³ Veress I, p. 1.

militar par să fi atras atenția membrilor familiei imperiale, ele reprezentând, totodată, și prefigurări ale viitoarelor opere de mai târziu. Basta a fost de asemenea, în relațiile sale cu familia imperială, un bun negociator. La sfârșitul anului 1597, el și-a anunțat intenția de a părăsi Imperiul și de a se întoarce la armata din Flandra, nemulțumit de faptul că nu îi fusese acordată poziția de conducere promisă în momentul chemării sale. Această amenințare cu plecarea a fost, se pare, un argument care a cântărit greu. La începutul anului 1598, Basta a fost numit de către Rudolf al II-lea comandantul armatei imperiale din Ungaria, devenind, în cei opt ani care au urmat, unul dintre cei mai importanți factori militari de pe teatrele de operațiuni din această parte a Europei.

În Flandra, Giorgio Basta a început să scrie prima sa lucrare de referință: *Il governo della cavalleria leggera*. Lucrarea a fost revizuită de Ciro Spontoni, cel care îi semnează și prefața. Publicată postum, în 1612, cartea este cea mai valoroasă operă a lui Basta, tradusă în numeroase limbi și tipărită în mai multe ediții. O ediție în franceză, *Le gouvernement de la cavallerie legere*, apare la Rouen, în anul 1616. În 1624, la Bruxelles, a fost tipărită prima ediție în spaniolă, urmată de o alta la Madrid, în 1641²⁴. Specialiștii în artă militară consideră lucrarea o operă fundamentală pentru istoria armeei cavaleriei.

A doua mare carte a lui Basta, *Il Mastro di campo generale*, a fost scrisă la apogeul carierei sale militare, sintetizând experiența dobândită pe diferite teatre de război. Potrivit mărturiei lui Ciro Spontoni, Basta ar fi început să scrie notițe inspirate din experiențele sale militare încă din perioada prezenței sale în Flandra, iar cartea *Il Mastro di*

²⁴ Fernando Gonzalez de Leon, *The Road to Rocroi, Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders (1567-1659)*, p. 24, n. 50.